
עשיית דין עצמית

בצד הציווי המוחלט של מינוי בתי דינים 'שופטים ושוטרים תתן לך', מובא בסוגייתנו היתר לאדם לעשות דין לעצמו ולמנוע מחבירו לגזלו או להזיקו גם על ידי חבלה או נזק ממוני, מבלי להזדקק לבית הדין.

הגמרא דנה ומאריכה בשאלה מוגדרת, האם הדבר מותר דווקא כשיש הפסד מוחשי לנגזל, או גם כאשר ההפסד היחיד הוא הטירחה שיש בהליכה לבית הדין. הראשונים מבררים שיש להיתר הגבלות שונות, שעולות מסוגייתנו, וכן מסוגיות אחרות ומן הסברא.

מבין שורות דברי הגמרא והראשונים, מתאמצים האחרונים להבין את מהות ההיתר וטעמו. [הסוגיה ארוכה, עמוקה ומסועפת. השתדלנו להביא את עיקרי השיטות והסברות, ואיך זיל גמור].

גמרא בבא קמא כז, ב:

גמרא:

רש"י:

שלח ליה רב חסדא לר'נ, הרי אמרו: לרכובה - שלש; ולבעיטה - חמש; ולסנוקרת - שלש עשרה; לפנדא דמרא ולקופינא דמרא - מאי? שלח ליה: חסדא, חסדא, קנסא קא מגבית בבבל?! אימא לי גופא דעובדא היכי הוה? שלח ליה, דההוא גרגותא דבי תרי דכל יומא הוה דלי חד מנייהו, אתא חד קא דלי ביומא דלא דיליה, א"ל: יומא דידי הוא! לא אשגח ביה, שקל פנדא דמרא מחייה. א"ל: מאה פנדי בפנדא למחייה, אפילו למ"ד לא עביד איניש דינא לנפשיה, במקום פסידא עביד איניש דינא לנפשיה.

דאתמר, רב יהודה אמר: לא עביד איניש דינא לנפשיה, רב נחמן אמר: עביד איניש דינא לנפשיה; היכא דאיכא פסידא - כ"ע לא פליגי דעביד איניש דינא לנפשיה, כי פליגי - היכא דליכא פסידא, רב יהודה אמר: לא עביד איניש

הרי אמרו לרכובה שלש. מנהג הדיינין לגבות מו הבעט את חבירו בארכובתו של בעט ג' סלעים לבשת לפי שגדולה בשת מכת הארכובה מדחיפת היד: לבעיטה. ברגל: לסנוקרת. אוכף של חמור שהכה בו את חבירו: שלש עשרה. סלעים לבשתו לכד חיוב שאר הדברים: לפנדא דמרא. בית יד של פוש"י"ר: חופינא. הברזל עלמו אלל הנהב: בשת. הנס הוא: גופא דעובדא. דפנדא והופינא: גרגותא. בור מים מכוונסין להשתות שדות: מאה פנדי. ה' הכאות היה לו להכותו שהרי גזלו מימיו: בפנדא. היינו בית יד: לא עביד איניש דינא לנפשיה. ואפי' דין אמת לא יעשה הוא לעלמו אללא יכר אלל הדיין: במהום דליכא פסידא. אי אזיל לבי דינא דאדחזיל לבי דינא ואתי הא דלי האי ולא ידע מאי דלי או שמא יכלו המים מו הבור ואזין לו פרעונו לזה דהא

גמרא:

רש"י:

דינא לנפשיה, דכיון דליכא פסידא ליזיל קמיה דיינא; ר"נ אמר: עביד איניש דינא לנפשיה, דכיון דבדין עביד לא טרח.

הגמרא מביאה שמונה ברייתות על מנת להכריע במחלוקת (חלקן יובאו להלן בהתאם להקשר), ולהלכה פסק הרי"ף, וכן מוסכם להלכה:

והלכה כרב נחמן דקי"ל הלכה כרב נחמן בדיני [כתובות י"ג ע"א]:

תנאים להיתר

הדיון המרכזי בראשונים ובפוסקים הוא לגבי גבולות ההיתר, שהרי וודאי שלא בכל מקרה ובכל אופן אפשר לוותר על הליכה לבית הדין. הגדרים שנתנו הראשונים ולשונוותיהם הביאו את האחרונים לבאר בכמה דרכים את מהות ההיתר.

א. יכולת הוכחה בבית דין

רא"ש כאן סימן ג:

רב יהודה אמר לא עביד איניש דינא לנפשיה. רב נחמן אמר עביד איניש דינא לנפשיה. לא פליגי הני אמוראי בראובן שבא לגזול חפץ משמעון ועמד שמעון נגדו והכהו, או שראה שמעון חפץ שלו ביד ראובן ובא שמעון לקחתו וראובן מיחה בו, והכה שמעון לראובן עד שהניח לו את שלו - אי איכא פסידא כההוא עובדא דגרגותא דבי תרי דשמא יכלו המים ונתקלקל שדה, או אשה המצלת את בעלה כשאין יכולה להציל ע"י דבר אחר, - עביד איניש דינא לנפשיה, ופטור במה שחבל בחבירו אם לא היה יכול להציל את שלו אם לא שיכנו;

ובדבר דלית ליה פסידא אלא הצלת טורח, שלא יצטרך להוציא ממונו בדין - בהא פליגי: דרב יהודה סבר בשביל הצלת טורח אין לו רשות לחבל בו. ורב נחמן סבר כיון דדינא קא עביד ויכול לברר שבדין היה יכול להוציא ממנו יש לו רשות להציל את שלו אפילו בהכאה אם אינו יכול להציל בענין אחר. אבל אם אין יכול לברר שבדין יכול להוציאו ממנו לאו כל כמיניה לומר שלי הוא ולהציל ממוני עשיתי.

האם תנאי זה נאמר גם כשאין הפסד ובלא הכאה?

מדברי הרא"ש קשה להוכיח מה סובר בזה. **הטור** כתב כך (חושן משפט סימן ד):

אף על פי שיחיד אינו יכול לדון - עושה דין לעצמו, פ"א אם רואה את שלו ביד אחר שגזלו - יכול לקחת מידו מה שגזלו לו, ואם האחר עומד כנגדו למחות בו - יכול להכותו עד שיניחנו ליקח שלו. לא מיבעיא אם הוא דבר שאם לא יקחנו עתה מידו שיהיה לו הפסד, כגון שהאחר יוציאנו ושוב לא יוכל להוציא מידו, דפשיטא שעושה דין לעצמו ופטור על מה שמכחו, אם הוא בענין שאינו יכול להציל את שלו מידו אם לא ע"י הכאה; אלא אפילו אם הוא דבר שלא יפסיד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, אלא שאינו רוצה לטרוח להעמידנו בדין - אפ"ה כיון שברור לו שהדין עמו, ויכול להוציא בדין מידו, יש לו רשות להציל את שלו, ואפילו ע"י הכאה אם אינו יכול להצילו בענין אחר. ואם בעל דינו מתרעם עליו והביאו לב"ד ומצאו שעשה כהלכה - אין סותרין דינו. אבל אם אינו יכול לברר שברדין עשה - יכול להוציאו ממנו, ולא כל כמיניה לומר שלי הוא ולהציל את שלי אני רוצה.

הפרישה דקדק בלשון הטור לגבי עשיית דין בלא הכאה כשלא יכול לברר, ומבואר בדבריו שכן הוא גם כשיש הפסד:

ואם בעל דינו מתרעם כו' אין סותרין דינו. זה פשוט דאם לא כן במאי קאמר דעביד איניש דינא לנפשיה? אלא לדיוקא נקטיה, דדוקא אם נמצא שעושה כהלכה אין סותרין דינו, אבל אם אינו יכול לברר יכול להוציא, אף שהוא טוען אני יודע שהאמת אתי אלא שאין לי עדים, ומשום הכי לא יעלה על דעתו בתחילה למיעבד דינא לנפשיה מאחר שלא יעלה בידו, ואטרורחי בי דינא ולנפשיה למה ליה. וזהו שסיים וכתב ז"ל 'ולאו כל כמיניה לומר להציל את שלי אני רוצה' ולא כתב 'להציל את שלי עשיתי' כמו שכתב הרא"ש. ומשום הכי כתב רבינו מתחילה, זה לשונו: 'לא מיבעיא שאם הוא דבר שאם לא יקחנו עתה מידו שיהא לו הפסד כגון שהאחר יוציאנו' כו' ולא כתב נמי 'שיהא לו הפסד כגון שאין לו עדים שהוא שלו', אלא ודאי כל כהאי גוונא אסור לתפוס ממנו למיעבד דינא לנפשיה, ואפילו בלא הכאה לא יוציאנו מידו לפני עדים. ומשום הכי כתב רבינו דאם אין יכול לברר יכול להוציאנו ממנו ולא כתב גם כן לעשות עמו דין על שהכהו.

וכך כתב הוא עצמו **בסמ"ע** (סימן ד ס"ק ב, וכ"כ גם הב"ח ועוד):

אם אינו יכול לברר שהוא שלו, לא מיבעיא דאסור להכותו ולהוציאו מידו, אלא אפילו בלא הכאה נמי אינו רשאי להוציאו מידו, וכך מוכח מלשון הטור וכמ"ש בפרישה.

מאיזה טעם יש צורך ביכולת לברר בבית דין?

יש להניח שמקור דבריו של הרא"ש וטעמו הם מדברי רבינו יצחק בספרו **אור זרוע** (חלק ג פסקי בבא קמא סימן קמה), רבו של המהר"ם מרוטנבורג שהיה רבו של הרא"ש:

פסק רבינו יצחק אלפסי זצ"ל הלכתא כרב נחמן דהלכתא כרב נחמן בדיני וכן פסק רבינו אבי העזרי זצ"ל. ודוקא בדבר ידוע שזה גוזלן דומיא דהוא גרוגתנא דהוה ידוע דתרווייהו הוה, אית ליה רשותא למיעבד דינא לנפשיה. אבל בדבר שאין ידוע אי גוזל אותו אי לא - לית ליה רשות לכ"ע, אפי' אי הוה ליה פסידא לפי דבריו, דא"כ כל אחד ואחד יאמר לחבירו האי דידי ומגזל גזלת ממני ויכה אותו או יחטוף מידו ונימא עבידנא דינא לנפשיה א"כ לא שבקת חיי לכל בריה. אלא ודאי לא עביד אינש דינא לנפשיה אלא בידוע שזה גזלו:

← לפי הבנה זו, יכולת הביורור היא זו שמתירה את עשיית הדין או שהיא רק הגבלה חיצונית?

הנמוקי יוסף (יב, ב מדפי הרי"ף) גם כתב תנאי כזה, אך יש לדקדק מדבריו סברא שונה, שנוגעת במקור סמכותו של האדם לעשות דין לעצמו:

ודוקא נמי היכא דאית ליה ראייה למציל דממונא ידידיה הוא, אי נמי דמודה ליה בעל דיניה בהכין, אבל היכא דליתיה ראייה ולא מודה ליה - אי עבד דינא לנפשיה ע"י הכאה וכיוצא בה מיתייב לשלומי לניזק דמי חבלה, דע"כ לא קאמר רב נחמן אלא היכא דעביד דינא דאי נמי לא הוה עביד איהו לא עבדי ליה בי דינא בציר מהכי:

[מדברי הרשב"א על המשך הגמרא יש ללמוד בפשטות שחולק על תנאי זה. הגמרא (כח א) מקשה על רב יהודה:

גמרא:

רש"י:

ת"ש: שור שעלה ע"ג חבירו להורגו, ובא בעל התחתון ושמט את שלו ונפל עליון ומת - פטור; מאי לאו במועד, דליכא פסידא! לא, בתם, דאיכא פסידא. אי הכי, אימא סיפא: דחפו לעליון ומת - חייב; ואי בתם, אמאי חייב? שהיה לו לשמטו ולא שמטו.

מאי לאו. דהוי עליון מועד דאי הוה שביה ליה ומיית דידיה ליכא פסידא דמשלם ליה כוליה: בתם. דאי הוה אזיל לזי דינא אדרכי מיית דליה ולית ליה אלף פלגא נהא:

כתב על כך הרשב"א:

אי הכי אימא סיפא דחפו לעליון ומת חייב ואי בתם אמאי חייב. כלומר אי אמרת בשלמא במועד מש"ה חייב, שהיה לו לשמטו, שאינו בהול על שורו שהרי בעל השור משלם לו נזק שלם מן העליה, אבל בתם אמאי, הלא בהול הי' על שורו שלא יפסיד חצי נזקו, ופריק אפ"ה הי' לו לשמטו כיון שאפשר.

ומיהו אפילו במועד אם אין שם עדים או שאין לבעל השור להשתלם ממנו פטור דמקום פסידא הוא, היכא דא"א לו לשמטו.

← האם יש כאן מחלוקת, או שמא כאן כיון שידוע לכולם שהחפץ שלו, לכ"ע מותר?
[ראה גם בדברי רש"י ד"ה 'במקום']

מה סמכות האדם לעשות דין לעצמו? חקירת האחרונים

בקונטרסי שיעורים על בבא קמא (שיעור טו, לרב ישראל זאב גוסטמאן, ראש ישיבת רמאיילס - נצח ישראל שברחביה, נפטר התשס"א) האריך בסוגייתנו בחקירות יסודיות, וכך למד מדברי הנמוקי יוסף הנ"ל:

ובעצם ההלכה של עביד איניש דינא לנפשיה יש לחקור חמש חקירות: א. אם גם כדינא דלנפשיה בעי דיינין, אלא שהחידוש הוא דלנפשיה כל אחד ואחד יש לו כח הדיינין וכדרך שאמרו גבי הדיוטות דשליחותיהו דמומחין קא עבדינן, וכדאיאתא בגיטין דף פח ע"ב, 'אביי אשכחיה לרב יוסף דיתב וקא מעשה אגיטי [=מכריח הבעל לתת גט], א"ל והא אנן הדיוטות אנן וכו', א"ל אנן שליחתייהו קא עבדינן, ע"כ... הכי נמי אפשר לומר דלנפשיה נתנה תורה לכל אחד ואחד כח

בית דין. או דלמא הכוונה היא דלנפשיה אין צורך לדיין וכח בי"ד אלא כל אחד ואחד עושה דין לעצמו אעפ"י שאין לו שום כח בי"ד.

...על כן נראה ברור דבההלכה דעביד איניש דינא לנפשיה המובן הוא דגם לנפשיה צריך דין בי"ד, אלא דלנפשיה יש לכל אחד ואחד כח בי"ד וכצד א' בחקירה א', וכן הוא לשון הגמרא בסוגיין 'נעשה ידה כשליח בי"ד', וכן הוא להדיא בנמוקי יוסף בסוגיין וז"ל... הרי להדיא ד'עביד איניש דינא לנפשיה' הוא מכח בי"ד, ולזה שפיר אמר הנמו"י 'דמי אלים משליחא דבי דינא'...

← האם ההגבלה לרמת כוחו של שליח ב"ד יכולה להיות מוסברת אחרת?

דברי הגמרא ממנה הוכיח הרב גוסטמאן את דבריו, הם מתירוץ לאחת הקושיות על עיקר הדין המובאות בסוגייתנו (כח, א):

גמרא:

רש"י:

ת"ש: וקצתה את כפה - ממון; מאי לאו בשאינה יכולה להציל ע"י דבר אחר! לא, שיכולה להציל ע"י דבר אחר. אבל אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר - פטורה, אי הכי, אדנתני סיפא: ושלחה ידה - פרט לשליח ב"ד, לפלוג ולתני בדידה: בד"א - בשיכולה להציל ע"י ד"א, אבל אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר - פטורה! ה"נ קאמר: בד"א - בשיכולה להציל ע"י דבר אחר, אבל אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר, נעשה ידה כשליח ב"ד ופטורה.

שאינה יכולה להציל ע"י דבר אחר - פטורה, אי הכי, אדנתני סיפא: ושלחה ידה - פרט לשליח ב"ד, לפלוג ולתני בדידה: בד"א - בשיכולה להציל ע"י ד"א, אבל אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר - פטורה! ה"נ קאמר: בד"א - בשיכולה להציל ע"י דבר אחר, אבל אינה יכולה להציל ע"י דבר אחר, נעשה ידה כשליח ב"ד ופטורה.

גם ברמב"ם דייק הרב גוסטמאן כהבנה זו. **כתב הרמב"ם** (סנהדרין ב, יב):

יש לאדם לעשות דין לעצמו אם יש בידו כח. הואיל וכדת וכהלכה הוא עושה - אינו חייב לטרוח ולבוא לבית דין, אף על פי שלא היה שם הפסד בנכסיו אילו נתאחר ובא לבית דין. לפיכך אם קבל עליו בעל דינו והביאו לבית דין ודרשו ומצאו שעשה כהלכה ודין אמת דן לעצמו אין סותרין את דינו.

וכתב על כך הרב גוסטמאן (שם):

ומה מאד מדוייק סדר הרמב"ם בפרק ב מהלכות סנהדרין. שבהלכה י הביא הדין שאין ב"ד פחות משלשה, ובהלכה יא הביא דין יחיד מומחה לרבים דמותר לדון יחיד, ותיכף בהלכה יב הביא הדין של עביד איניש דינא לנפשיה. והוא כדברינו

דעאד"ל הוא מהלכות דיינים, דזה נמי בגדר של דיין יחיד שאינו צריך שלשה, וכדוגמת יחיד מומחה, ואח"כ בהלכה יג חזר לדין ב"ד של שלשה.

[הגר"א בביאורו לשו"ע (סימן ד ס"ק ה) הביא מקור לכך שיש צורך ביכולת לברר בבית דין מהגמרא במועד קטן (יז א):

גמרא :

רש"י :

אמר רב יוסף: צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה. לי הכי והכי: דפסיחא ליה. שדחי הוא לו. ולא ספק: דאמר ליה: את מחייבת עביד (איניש) דינא לנפשיה. דאמר ליה: את מחייבת דינא לנפשיה במילתא דפסיקא ליה.

וכך כתב הגר"א על דברי השו"ע:

וכן משמע במו"ק י"ז א' דדוקא תלמיד חכם הא לאו הכי לא :

← למה ת"ח לא צריך לברר בבי"ד? האם משום שיש לו יותר נאמנות או שיש לו יותר סמכות?

הריטב"א (מו"ק שם) ביאר את הגמרא באופן אחר, כך שאין כלל ראייה לא לדין ולא לסברא:

צורבא מרבנן עביד דינא לנפשיה. פי' אפילו צורבא מרבנן דבעי לאזדהורי טפי אבל הוא הדין איניש דעלמא וכל שכן הוא וכדאסיקנא בבבא קמא פרק שני (כ"ז ב') דעביד איניש דינא לנפשיה אפי' במקום דליכא פסידא כלל.]

בחידושי רבי שמואל (רוזובסקי, בבא בתרא סימן י) האריך גם כן בסוגיית 'עביד איניש דינא לנפשיה', וכתב סברא אחרת:

נראה ... דהא דאיבעיא בגמ' אי עביד איניש דינא לנפשיה או לא, אין הביאור בזה כמו שנתבאר לעיל דיש כאן נידון אי לבע"ד עצמו יש כח כפיה מיוחד כמו לבי"ד מלבד דין לאפרושי מאיסורא, אלא הביאור בגמ' הוא דהגמ' דנה אי לבע"ד איכא דין כפיה דלאפרושי מאיסורא. וספק הגמרא הוא דאדרבה אולי הבע"ד גרע בדין הכפיה מאדם אחר, דכל אדם מצי שפיר להכות את חברו לאפרושי מאיסורא ואפילו באיסורי ממון, ודלא כמו שרצינו לומר לעיל דבאיסורי ממון ליכא דין לאפרושי מאיסורא, אולם הבע"ד עצמו גרע לענין זה ומשום דכשכופה את חברו לאפרושי מאיסורא אית לזה נמי שם 'דין' ואיכא למימר דהבע"ד עצמו לא מצי לדון את בעל דינו. ובזה מבואר בגמ' דבמקום דאיכא פסידא מודו כו"ע דאף דהוי לנפשיה' מ"מ יש לו כח כפיה מדין לאפרושי מאיסורא, ובמקום דליכא פסידא

נחלקו אי מה דהוי 'לנפשיה' מגרע כחו - דאף דכל אדם יכול לכפותו, מ"מ לנפשיה אין יכול לכפות או לא. ולפי"ז מה דהוי 'לנפשיה' הוי סברא לגרע כחו ולא להוסיף כחו.

ומביא ראייה לדבר מדברי רש"י בסוגייתנו, על מה שהקשתה הגמרא על רב יהודה, שהעושה דין לעצמו פטור אפילו בלא הפסד:

גמרא:

רש"י:

שכלו ימיו. שהגיע יוצל: מסרהב. מפלרי: וחבל בו. הרב בעבר: לא תחוו ספר לשון וגו'. דרוש כה לשב' למי שרואה לשון להלחולו ולהיות עבד. לישנא אחרינא לשב' למי שרינו להיות שב אל משפחתו ואינו רואה: לא תחוו. ללרכו שום ממוז: בעבדא גנבא. דאיכא פסידא: עד האידנא היתירא. דכתיב אס אדוניו יתו לו אשה (שמות כ"א): והשתא. שהאז בו חוריו: איסורא. וכשאי להלכותו ולהפרישו דהאי דינא לאו לנפשיה הוא:

ת"ש: מניין לנרצע שכלו לו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת, וחבל ועשה בו חבורה, שהוא פטור? ת"ל: לא תקחו כופר... לשוב, לא תקחו כופר לשב! הכא במאי עסקינן - בעבדא גנבא. עד האידנא לא גנב, והשתא גנב? עד האידנא הוה אימתיה דרביה עליה, השתא לית ליה אימתא דרביה עליה. ר"נ בר יצחק אמר: בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית, עד האידנא היתירא, והשתא איסורא.

למד מכך הר"ש רוזובסקי:

והעירוני דכן מוכח מדברי רש"י בסוגיא שם (כ"ח א), דבגמ' שם מייתי ראייה דעאד"ל מהא דתניא דנרצע שכלו ימיו ורבו מסרהב בו לצאת וחבל ועשה בו חבורה פטור ומשני רנב"י דמיירי בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית דעד האידנא היתירא והשתא איסורא. ובפשוטו הביאור בתי' הגמ' דכיון דהוי איסורא מצי לכפותו לאפרושי מאיסורא כיון שאין זה איסור ממוז, והיכא דהוי לאפרושי מאיסורא מודו כו"ע דעביד אינש דינא לנפשיה. אולם יעויין ברש"י ד"ה איסורא שכ' וז"ל 'ורשאי להלקותו ולהפרישו דהאי דינא לאו לנפשיה הוא, ומשמע מדברי רש"י דהטעם דשרי ליה להכותו הוא משום דאין זה 'לנפשיה' ואם היה 'לנפשיה' באמת היה אסור להכותו, וצ"ב כוונתו. אכן לדברינו אתי שפיר, דלמ"ד דלא עאד"ל אסור להכותו אף כדי לאפרושי מאיסורא, ואף דכל אדם יכול להכותו מ"מ היכא דהוי 'לנפשיה' גרע ואסור להכותו, ולזה פרש"י 'דהאי דינא לאו לנפשיה הוא' והיינו דאיסור שפחה כנענית אינו קשור לאדון ושפיר מצי להפרישו מאיסור זה כיון שאי"ז לנפשיה.

ומעתה מבוארים היטב דברי הגמ' דמייתי ראייה מהדין של 'וקצותה את כפה' דלא עאד"ל [הובא לעיל], והקשינו לעיל הא אף אי לא עאד"ל נמי קשה מ"ט לא שרי לה להכותו לאפרושי מאיסורא, ולדברינו אתי שפיר, דבאמת יסוד הדין דעאד"ל הוא מדין לאפרושי מאיסורא, אלא דמ"ד דלא עאד"ל ס"ל דהיכא דהוא 'לנפשיה' גרע מאדם אחר, ולא שרי ליה להכותו לאפרושי מאיסורא. ולפי"ז י"ל דלענין זה ה"ה נמי דאשה אינה יכולה לעשות דין הנוגע לבעלה, ושפיר מייתי הגמ' ראייה מהא דחייבת לשלם דלא עאד"ל והילכך אסור לה להכותו אף לאפרושי מאיסורא.

להלכה פסק השו"ע (חושן משפט ד, א):

יכול אדם לעשות דין לעצמו; אם רואה שלו ביד אחר שגזלו, יכול לקחתו מידו; ואם האחר עומד כנגדו, יכול להכותו עד שיניחנו, אפילו הוא דבר שאין בו הפסד אם ימתין עד שיעמידנו בדין, והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין.

כשאינ עדים - האם ניתן להסתפק ב'מיגו'?

האם ההבנה שהאדם עצמו הוא כשליח בית דין, היא גם זו העומדת ביסודו של התנאי שהובא לעיל מדברי הראשונים, שיוכל לברר בבית דין? אם כן, דווקא אם יכול להביא ראייה גמורה נתיר לו לפעול מלכתחילה על סמך זה, אך לא נוכל להתיר לו ליצור את הראייה בעת.

נקודה זה עשויה להתברר מהדיון בעניין 'מיגו': אם אין עדים וחוטף הנגזל מהגזלן את החפץ, יהיה הנגזל נאמן בבי"ד לאחר מעשה שאת שלו חטף, מיגו שהיה יכול לטעון 'לקוח הוא בידי' וכדומה. האם נתיר לו על סמך זה לחטוף גם לכתחילה, למרות שאין זו ראייה במובן הרגיל?

כתב הב"ח (חושן משפט סימן ד):

ופסקו הפוסקים כרב נחמן, פירוש דלא קעביד איסורא במאי דקא עביד דינא לנפשיה והכה אותו, ופטור מלשלם דמי חבלה היכא דיוכל לברר. אבל אין יוכל לברר אפילו לא יכה אותו קעביד איסורא אי תפסו. ודוקא בתפסו בפני עדים אבל אם אין עדים מצי לתפסו ואפילו להכותו ונאמן במגו, וכ"כ המרדכי להדיא בפרק הגוזל בתרא (סי' קצג) בסוף הפסק דר' אליעזר מטולא עיין שם.

המהרש"ל בים של שלמה (בבא קמא פ"ג אות ה) דן מתי מועילה 'תפיסה' (ראה להלן),

ומסיים כך:

ודוקא איירי שתפסו בעדים, דאי לאו בעדים, הלא נאמן במיגו דלקוח הוא בידו. אפילו ראו בידו עכשיו, שאין כאן טענת מיגו דהחזרתי לך - מ"מ נאמן במיגו

דלקוח הוא בידו אם הוא בדברים שאינם עשויים להשאיל ולהשכיר; ואפילו בדברים שעשויים להשאיל ולהשכיר, אם לא ראו עכשיו בידו נאמן במיגו דהחזרתו לך. ואין חילוק בין שטוען בעצמו שתפס ואינו שלו, או שטוען שהוא שלו ממש ולוקח או נותן לו במתנה, - לעולם נאמן במיגו על טענותיו. וכן דן מהר"ם הלכה למעשה, באחד שתפס ספר אחד, ועיין בפרק חזקת הבתים בסי' מ"ו ובמרדכי סוף המקבל (ב"מ סימן ת"ז). ודוקא בדיעבד, ולעניין נאמנות, דמהימן במיגו, אבל לכתחילה לא יכול לתפוס שום דבר מחבירו אם לא בחפץ המבורר.

רבי יהונתן אייבשיץ בספרו אורים ותומים על השו"ע הביא את המחלוקת (אורים סק"ד):

ואם תפס שלא בעדים דיש לו מיגו ע"י תפיסה, דעת הסמ"ע (סק"ד) והט"ז דיכול לתפוס. ועיין מש"כ בתומים (סק"ב) דמדברי הרא"ש (בתשו' כלל ס"ד סי' א) משמע דאסור לכתחילה לתפוס, דאפילו במקום פסידא לא מצי למיעבד דינא לנפשיה, וכ"כ המהרש"ל (ב"ק פ"ג סי' ה). ועיין שצדדתי דאפשר לומר אם תיכף בעת תפיסה בא לב"ד ואמר כך תפסתי והא לכם ועשו כתורה, רק תפסתי משום פסידא - דמותר, דלא שייך בזה עביד דינא לנפשיה כיון דמסרו ליד ב"ד וצ"ע, וע"ש.

ב. לוקח את החפץ עצמו שנגזל

בכל סוג של דין אין לקחת אלא החפץ עצמו

ממשיך הרא"ש שם (וכ"כ הנמוקי יוסף ועוד ראשונים):

ודוקא אם בא לגזול ממנו או שראה חפץ שלו בידו הוא דאמרינן הכי. אבל למשכנו בשביל חוב שחייב לו לית ליה רשותא. דתנן בפ' המקבל (דף קיג א) המלוה את חבירו לא ימשכנו אלא בב"ד. ואמר שמואל התם דאפילו שליח ב"ד מנתח נתוחי בשוק דוקא אבל לא יכנס לביתו. והמלוה עצמו אפילו בשוק לא. וכיון דאין לו רשות אם חבל בו או אם הזיק ממנו חייב כמו על אחר:

הבית יוסף (חושן משפט ד) כתב בשם **המרדכי** (בבא קמא רמז ל) שיש ללמוד מהלוואה לכל שאר דברים לאיסור:

כתב המרדכי (ב"ק סי' ל) קיימא לן כרב נחמן דעביד איניש דינא לנפשיה. פסק רבינו מאיר (שו"ת ד"פ סי' תתקנ) דהני מילי בחפץ המבואר שהוא שלו, ומחזיק בו ומסרב להחזיר לו, אבל בשאר מילי - לא.

וראיה מפרק קמא דברכות (ה): 'בתר גנבא גנוב וטעמא טעים'. והקשה ה"ר קלונימוס הלא מן הדין לקח דקיימא לן 'עביד איניש דינא לנפשיה'. וי"ל דהיינו דוקא אותו דבר עצמו שנלקח לו לאדם מותר לו ליקח בכל מקום שיכול להשיגו דומיא דבן בג בג (ב"ק כז): דאמר שלו הוא נוטל, אבל הכא לקח זמורות אחרים שלא גנב לו האריס:

להבנת ראיותיו ראה את דברי **הגמרא בברכות (ה, ב)**:

גמרא:

רש"י:

דני. חזיו: תהיפו. החמילו: ליעיו מר במיליה. יפשפש במעשיו: אי איכא דשמיע עלי מילתא לימא. אם יש ככס ששמע עלי דבר שאני לריד לחזור בי יודיעני: שבישא. חלקו בזמורות הגפו שחזתיו מהו בשעת הזמיר. ותנו (בבא מיעא דה"ג א) כשם שחולמו בין כר חולמו בזמורות ובהגיס. שריגיס מתרגמינו ששני (בראשית מ'): מי שביה לי מידי מיעה. וכי אינו חשוד בעניינים שהוא גונב לי הרבה יותר מחלמו: בתר גנבא גנוב כו'. הגונב מן הגנב. אף הוא טועם טעם גנבה:

רב הונא תקיפו ליה ארבע מאה דני דחמרא, על לגביה רב יהודה אחוה דרב סלא חסידא ורבנן, ואמרי לה: רב אדא בר אהבה ורבנן, ואמרו ליה: לעיין מר במיליה. אמר להו: ומי חשידנא בעיניכו? אמרו ליה: מי חשיד קודשא בריך הוא דעביד דינא בלא דינא? אמר להו: אי איכא מאן דשמיע עלי מלתא - לימא. אמרו ליה: הכי שמיע לן דלא יהיב מר שבישא לאריסיה. אמר להו: מי קא שביק לי מידי מיניה? הא קא גניב ליה כוליה! אמרו ליה: היינו דאמרי אינשי: בתר גנבא גנוב, וטעמא טעים. אמר להו: קבילנא עלי דהיבנא ליה. איכא דאמרי: הדר חלא והוה חמרא; ואיכא דאמרי: אייקר חלא ואיזובן בדמי דחמרא.

דברי בן בג בג מובאים בסוגייתנו כקושיא על רב יהודה, הסובר שאין לאדם לעשות דין לעצמו כשאין הפסד:

גמרא:

רש"י:

מתיב רב כהנא, בן בג בג אומר: אל תיכנס לחצר חברך ליטול את שלך שלא ברשות, שמא תראה עליו כגנב, אלא שבור את שיניו, ואמור לו שלי אני נוטל! א"ל: עמך בן בג בג יחידאה הוא, ופליגי רבנן עליה.

אל תיכנס לחצר חבירך. כגניבה וכסתר שלא תראה עליו כגנב: אלא שבור את שיניו. כלומר הו' בחזקה והשיא לרב יהודה: עמד. בתמיה וכלומר וכו' ונראה כעניינים שמשוזה זו הוגנת היא. ליטול אחרינה עמד תהא משוזה זו שנייה כלום:

סברה לכך מובאת בשו"ת רב פעלים (חלק ג, חו"מ סימן ה), בבואו לבאר את דברי הגמרא שהובאו לעיל, שצורבא מרבנן יכול לעשות לעצמו דין גם בדבר שאינו מבורר, כפירוש רש"י:

וא"ת א"כ מה הפרש איכא בין ת"ח לאינש דעלמא... נראה דההפרש הוא דאינש דעלמא אינו יכול ליטול כי אם רק אותו דבר שגזלו ממנו ממש, אבל דבר אחר אפילו שהוא דבר מבורר, כגון שגזל ממנו מנה ושוב בא לידו מעות משל אותו אדם שגזלו, לא יוכל ליקח מאותם המעות מנה כנגד מה שגזלו אף על פי שהוא דבר מבורר כיון שאין זה הדבר שגזלו ממנו ממש, דהחמירו בכה"ג באינש דעלמא, מפני דחשו אם יתירו לו בכך יבא ליקח גם בהיכא שאין הדבר מבורר, דהיינו אם גזל ממנו חפץ יבא ליקח חפץ אחר ששם אותו לפי דעתו שווה כמו אותו חפץ הנגזל ממנו, או אם גזלו ממנו חפץ אחר ולקח כנגדו מעות כפי שומה ששם את החפץ, על כן אמרו באינש דעלמא לא יוכל ליקח דבר אחר אפילו זוזי בזוזי, אלא דוקא אם מצא החפץ שגזלו ממנו בעין, יוכל ליקח אותו בלא רשות, משא"כ הת"ח היכא שגזלו ממנו מנה בבירור יוכל ליקח מנה ממעות אחרים אשר ימצא, כיון שהוא דבר ברור והוא זוזי בזוזי, ולא חששו בו שמא יעשה כן גם בדבר שאינו מבורר, כן נראה ליישב הענין בס"ד.

רק בהלוואה אין לקחת חפץ אחר

הריב"ש (שו"ת סימן שצו) לומד לאידך גיסא, ומצמצם את מה שניתן ללמוד מהאיסור למשכן את חבירו שלא בבית דין שנאמר בהלוואה:

...עוד אמרתי לו האי 'עביד איניש דינא לנפשיה' לא נאמר בכל ענין כמו שאתה סבור. כי לא נאמר רק ליטול את שלו ממש, אם גזלו או הפקידו אצלו. כההיא דבן

בג בג (ב"ק כ"ח). דבכי האי גונא הוא דהא שרי ליכנס לחצרו, כל שלא יעשה בדרך גנבה. ואי משום מלוה שיש לו עליו, הא כתיב 'לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו'. וכן אם חבירו רוצה להזיקו בממונו, זה יכול להזיקו את חברו כדי להציל את שלו ולשמור שלא יזיקנו חברו, ופטור על היזק שמזיק לחברו, - אם בממונו, כההיא דשור שעלה על גבי חברו להרגו ובא בעל התחתון ושמט את שלו, ומת עליון פטור; וכן ההיא ד'משבר ויוצא משבר ונכנס'; - או אפי' להזיק בגופו, כההיא דבן בג בג דקאמר 'שבור את שניו', וכן ההיא דנרצע שכלו לו ימיו, וכן ההיא דמי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו וההיא דפאה, דאמרינן בהו 'לנקוט פזרא וליתיב'. בכל אלה עביד איניש דינא לנפשיה, ולא נאמר: לא היה לו ליקח את שלו אלא לילך לב"ד, וכן לא היה לו להזיק את חברו אלא שאם יזיקנו חברו ילך לב"ד, - דמצי אמר לא מצינא דאטרח.

וכן נשתמשו הגאונים ז"ל מדין זה בענין התפיסות, שיוכל אדם לעכב פקדון שבידו לטעון עליו, אם הוא חייב לו מצד אחר. שהיה אפשר לומר: יתן לו הוא את שלו, ואח"כ יתרעם ממנו בב"ד על מה שחייב לו, - אלא שמטעם עביד איניש דינא לנפשיה, הוא יכול לעכבו כדי להציל את שלו אף על פי שהיה יכול להציל בב"ד, כגון דאיכא עדים וליכא פסידא, או אפילו לתפוס מטלטלין כל שמצאום ברשות אחרים, או אפי' ליקח מידו ומביתו כל שהחוב אינו הלואה ממש.

אבל בהלואה ודאי אין לו ליכנס לביתו למשכנו ולא לחטוף מידו.

לעיל הבאנו את דברי המרדכי כפי שנכתבו בבית יוסף, שדן בצורך ביכולת הביורור בבית דין. אכן, במרדכי לפנינו (בבא קמא רמז ל), מובאים הדברים בשילוב התנאי שהחפץ צריך להיות מבורר, מה שהביא את המהרי"ק ללמוד את דבריו בצורה שונה. וכך **לשון המרדכי:**

קיי"ל כרב נחמן דעביד איניש דינא לנפשיה. פסק רבינו מאיר דהני מילי בחפץ המבורר שהוא שלו ומחזיק בו ומסרב להחזיר לו אבל בשאר מילי שאין ידוע אם זה שלו אם לא, לית ליה רשות אפילו הוה ליה פסידא לפי דברו, דאם כן לא שבקת חיי לכל בריה דכל אחד יאמר לחבירו ודאי דידי מגזל קגזלת לי ויכה אותו ויחטוף אותו ויאמר עבידנא דינא לנפשי,

דודאי רב נחמן לא פליג אמתני' דפ' המקבל המלוה את חבירו אינו רשאי למשכנו ועוד והא קרא כתיב בחוף תעמוד והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט,

וכן מצאתי בספר יראים דר"נ אמר למילתיה בגזלן שדבר שלו בעין ורוצים לגזול [*אותן] ממנו (*או) [*אם] הוציאה גזלן ולא נזקף דמי גזלתו במלוה וקרא דלא תבא אל ביתו לעבוט במלוה (*ובזוקף) [*או בנזקף] למלוה.

וראיה מפ"ק דברכות [*דאמר] בתר גנבא גנוב וטעמא טעים. והקשה ה"ר קלונימוס הלא מן הדין לקח דקיי"ל עביד איניש דינא לנפשיה וי"ל דהיינו דוקא אותו דבר עצמו שנלקח לו לאדם מותר לו ליקחנה בכל מקום שיכול להשיגו דומיא דמילתיה דבן בג בג דאמר שלו הוא נוטל אבל הכא לקח זמורות אחרים שלא גנב לו הארוס. -

ומכאן הביא רבינו מאיר לדבריו דהא הכא ידע רב הונא בודאי שגנב לו דחלילה לו לרב הונא לעכב מספק וכן משמע הלשון מי קא שביק לי מינייהו והא קא גנב כוליה פ"י הוא גונב יותר מכדי חלקו עיין פרק הגוזל בתרא גבי ההוא שותא כו':

לקחת החפץ עצמו כשלא ידוע לאחרים שהוא שלו

המהרי"ק בשו"ת (שורש קסא) למד ממהלך דברי המרדכי שאין צורך ביכולת להוכיח בבית דין:

...ולפי דבריך שאתה מחשיבו כעביד דינא לנפשיה - נבהלתי, שהרי רצית לומר דלא עביד דינא לנפשיה אפילו בממון שהוא בעין, אלא דוקא היכא שידוע לנו שהוא שלו ולא כשאין ידוע לנו אלא ע"פ עצמו, ואף על גב שטענתו על הממון עצמו. ולכשתדקק בדבר אי אפשר לומר כן, שהרי כל ראיותיו]=של הר"מ המובא במרדכי[שהביא ממתני' דפרק המקבל לא מיירי בכה"ג שיש לו תביעה על הממון עצמו, אלא דווקא בהלואה קאמר, שאין לו תביעה על שום ממון שיהא בעין אלא חוב בעלמא הוא דאית לי עליה, ויכול הלווה לסלקו בכל מאי דבעי ואפילו בסובין בעלמא, ומש"ה קאמר דאינו רשאי למשכנו. והיינו דנקט לישנא ד'למשכנו' דמשמע שאינו יכול ליטלו אלא בתורת משכון... הא למדת שלא בא רבינו מאיר אלא לאפוקי היכא שאין לו תביעה על אותו ממון עצמו וכדפירשתי.

...ומדהביא רבינו מאיר ראייה מדברי רבינו קלונימוס משמע בהדיא שר"ם ורבינו קלונימוס סבירא להו, דהיכא שיש לו תביעה על גוף הממון עצמו - דשפיר מצי עביד דינא לנפשיה, דאלת"ה למה הוצרך רבינו קלונימוס לומר שלקח זמורות אחרות? לא נוציא לעז על אותו צדיק, ונאמר דלא לקח אלא הזמורות עצמו שגנב

לו האריס, ומ"מ אמרי ליה רבנן 'בתר גנבא גנוב' וכו', משום דלא הוה ידוע לנו שהאריס גנב לו כדמשמע התם וכן מתוך דברי רבינו מאיר עצמו שכתב דהא הכא ידע רב הונא בודאי שגנב לו כו' משמע דדוקא רב הונא הוה ידע אבל לא רבנן דהוו התם אלא ודאי צריך לומר דאם היה לוקח הזמורות עצמו שגנב לו דשפיר הוה עביד ואף על גב דלא הוה ידוע שגנב לו אלא לרב הונא עצמו ולא בא רבינו מאיר להוכיח משם אלא דבעינן שיהא לו תביע' על אותו ממון עצמו לאפוקי ממון אחר כדהתם שלקח זמורות אחרות וזה ברור למבין.

...ובכה"ג נמי איירי כולה שמעתתא דהתם דריש פרק המניח, כלומר שהנתבע נפסד על ידו או בגופו או בממונו כי ההיא דשקל אפדנא דמרא מחייה כו' וכן ההיא דשובר את שיניו וכו' וההיא דשור שעלה על גבי חבירו וכו', אבל היכא שאין הלה נפסד על ידו - לא שייך בכה"ג למימר ביה 'לא עביד איניש דינא לנפשיה', ואפי' למ"ד לא עביד איניש כו', דמאי דינא שייך הכא? לא הוי אלא תופס בעלמא!

דבשלמא להכות חבירו או להזיקו בממונו בידים או ע"י גוי, שייך למימר ביה עביד דינא לנפשיה או לא עביד דינא, דהא נמי כמו 'דינא' שהרי הדיין יש לו כח לרדוף ולכוף בין בגוף בין בממון עד שיקבל הלה עליו את הדין, והיינו דפליגי התם רב יודא ור"נ אי עביד אי לא עביד,

וכן אי הוה מצינו למימר דאפילו בחפץ שאין מבורר - כלומר שאין לו תביעה על אותו ממון שהוא תופס אלא על ממון אחר - אפ"ה מצי שקיל לנפשיה בתורת גוביינא, - אז הוה שייך שפיר למימר ביה עביד או לא עביד כו', דודאי התם נמי הוא 'דינא', דנחית לנכסיה דחייב ומגבי לאידך שהוא זכאי, ומשום כך הוצרך רבינו מאיר להוכיח דכה"ג לא אמר עביד איניש כיון שאין לו תביעה על אותו ממון עצמו, אבל היכא דיש לו תביעה על אותו ממון עצמו, וגם טוען טענת ברי, ואין חבירו נפסד על ידו כלום בתפיסה זו, ואינו נפסד מצד אחר אלא אותו חפץ עצמו אשר עליו הם דנין - בהא מודו כ"ע דלא שייך למימר בזה עביד או לא עביד, מכח ההיא דרבינו קלונימוס דלעיל אשר ממנו הביא רבינו מאיר ראייה וכדפי' לעיל.

המהרש"ל בים של שלמה (בבא קמא פרק ג סימן ה) חולק על הבנתו, וכתב על דבריו כך:

ודברי הגאון מאוד תמוהים, דא"כ לא שבקת חי לכל בריה, דכל אחד יהיה תוקף בטליתו של חבירו ויאמר שלי הוא, ויהיה נאמן בטענת ברי. וא"כ כל מאן דאלימ

גבר. והוא עצמו כתב באותו הפסק, דלא יכול עביד דינא לנפשיה ע"י גוים להעלילו אם לא דברור לכל שהוא שלו, דאל"כ לא שבקת חי לכל בריה, דכל חד יהא תוקף בטליתו של חברו ע"י גוים, ויאמר ברור לי שהוא שלי ע"כ. א"כ ק"ו בנדון דידן, דלא שבקת חי, דשכיח יותר שיכול לתפוש ממון חברו ממה שיהא תוקף ע"י גוים, כי אפילו בדיני גוים קשה לתקוף בטליתו של חברו בלא ראייה.

ומה שכתב שהרי כל ראיותיו שהביא מהר"ם מהאי המקבל כו', אמינא דלא ירד לסוף דעת מהר"ם. כי הוא [=מהר"ם] רוצה לדקדק מהאי דפ"ק דברכות שאסור למעבד דינא לנפשיה לתקוף טליתו של חברו בעבור חובו, אפילו היכא דברור לכל. וא"כ, מאחר דלא בכל מילי אמר רב נחמן למעבד דינא, דהא למשכנו אסור, - א"כ בהכרח מדבר שרואה את שלו ביד חברו. ומסתמא איירי בדבר המבורר שהוא שלו, דאם לא היה מבורר אין הסברא נותן למעבד דינא לנפשיה, בפרט מאחר שאפילו למשכנו אסור, א"כ לא יכול למיעבד שום דינא לנפשיה, אם לא שרוצה לתפוס הברור שלו. וכן משמע לישנא דמהר"ם בהדיא, דבא לדקדק דלאו בכל מילי אמר רב נחמן.

אבל זה לא יכול להיות - שבא מהר"ם לדקדק כשאין טענותיו מבוררים דאסור לתפוס, מהאי דפ"ק דברכות. דהתם איירי אפילו בברור שחייב ומ"מ אסור למשכנו, דלא שרי למעבד דינא לנפשיה אלא היכא דרואה את שלו בעין ביד חברו.

וכן משמע להדיא מדברי הרא"ש, שדרך ברכי רבו מהר"ם, שלא הביא ראייה מברכות, רק דאסור למשכנו, ומסברת עצמו כתב שצריך להיות חפץ המבורר, דמלתא דפשיטא הוא.

...והא דמביא ראייה הגאון, ממה שתירץ רבי קלונימוס בלקח זמורות אחרים, למה אינו מתרץ באותן זמורות עצמן ומ"מ לקח שלא כדין מאחר דלא ברור לנו, ולא נוציא לעז על הצדיק כו'.

אדרבא, אמינא מקושיתו אשכח פרוקא. דאי הוה מתרץ באותו זמורות עצמן. היינו מוציאים לעז על אותו הצדיק, דעביד דינא לנפשיה. מאחר שלא ברור לכל, כמו שהוכחתי לעיל. דאין שייך ביה שום תפיסה...

ולכן מוכרחים אנו לומר, בודאי זה הצדיק לא היה לוקח הזמורות לעצמו, אם לא דברירה לכל שהוא גנב. וכן פירש רש"י בהדיא שאמר להם רב הונא 'וכי אינו חשוד

בעיניכם שהוא גנב יותר מחלקו', אלמא דאיירי בחשוד ידוע לכל, והוה כעין ברור לכל.

...וכן מוכח מן הרא"ש, שסובר כדעת רבו, וכתב לעיל, 'אבל היכא דלא יכול לברר כו' לאו כל כמיניה לומר שלי הוא, ולהציל ממוני עשיתי'. ומדהאריך בלישניה, וכתב 'לאו כל כמיניה לומר שלי הוא ולהציל ממוני עשיתי' ש"מ שבא לומר דלאו כל כמיניה לומר שלו הוא, אפי' בלא הכאה והפסד, ומוציאים מידו. וכן כתב בהדיא הטור בסימן ד', ומסתמא הגאון לא דקדק בטור, דאלמלא היה רואה בהדיא בטור שהוא כנגדו היה חוזר מדבריו.

ומה שמביא ראייה דתפיסה מהני בגוף הממון בטענת ברי. אמת שכן הוא. וג"כ אני כתבתיו בפ' כיצד סימן ה'. אבל לא כה"ג, דלא מהני תפיסה בטענת ברי אלא בספיקא דדינא. כגון תרי סהדי דסהדי לזכות, ותרי לחיוב. כהאי שכתבנו בפ' ב'. כגון דבר מסופק בתלמוד, שלא נפשטא. או שנפלה מחלוקת בין הגאונים. אזי מועיל תפיסה בגוף הממון, וע"ש. אבל היכא דטוען זה שלי לקחתי בלא ראייה, וזה טען להד"ם. לא נקרא ספיקא דדינא. ואינו מועיל תפיסה.

הרמ"א בהגהתו לשולחן ערוך (שם) הביא את שלש השיטות הללו:

יכול אדם לעשות דין לעצמו... והוא שיוכל לברר ששלו הוא נוטל בדין; מ"מ אין לו רשות למשכנו בחובו. הגה: מטעם שיתבאר לקמן סימן צ"ז סעיף ו'. וי"א דווקא בחובו ממש, אבל אם חייב לו בלא הלוואה, או שאין צריך למשכנו כי הוא כבר אצלו בפקדון או מצאו ביד אחר, מותר לתפוס (ריב"ש סי' שצו). וי"א דלא אמרינן עביד אינש דינא לנפשיה רק בחפץ המבורר לו שהוא שלו, כגון שגזלו או רוצה לגזלו או רוצה להזיקו, יכול להציל שלו. אבל אם כבר נתחייב לו מכח גזילה או ממקום אחר, לא (מרדכי ונ"י פרק המניח). ...וי"א דלא מיקרי עביד דינא לנפשיה אלא כשמזיק לחבירו, כגון שמכהו ולכן לא יוכל לעשות אלא אם כן יוכל לברר שהוא שלו, אבל תפיסה בעלמא שתפסו למשכון, יכול לעשות בכל ענין, ויורד אח"כ עמו לדין (מהרי"ק שורש סי' קס"א).

נושאי הכלים של השו"ע האריכו עוד בסוגייה, עיין בדבריהם.

וראה מה שכתב כאן **קצות החושן** (ס"ק א):

וראייתי רבים מתחכמים בזה לתפוס מחבירו איזה חפץ בכדי שיהיה לו מגו קודם בואו לדין, ולא שפיר עבדי וקרוב לאיסור תורה אם הוא על ידי תפיסה, ועיין

בסימן צ"ז (סק"ב) ושם מבואר אצלינו צד קולא בזה, אבל הישרים בלכותם אין להם להקל.

אך גבי פקדון משמע דליכא איסור כלל לעכבו תחת ידו וכמ"ש מוהרש"ל. אבל מדברי הזוהר מבואר שהוא איסור גמור ע"ש פרשת במדבר (ח"ג קיט, א) פתח ואמר ה' אורי וישעי (תהלים כז, א) כו' ובר נש בעי לאקדמא ולמפקד בידיה פקדונא דנפשיה כפקדונא דבר נש דיהיב פקדונא לאחרא דאע"ג דאיהו אתחייב לגביה יתיר מההיא פקדונא לאו כדאי לאתאחדא ביה הואיל ופקדונא אתמסר לגביה, ואי יסרב ביה ודאי נבדוק אבתריה דלאו מזרעא קדישא הוא ולאו מבני מהימנותא וכו' ע"ש. ויש לזה פנים על פי נגלה והוא שיטת הריטב"א פרק הכותב (כתובות פד, ב ד"ה ההוא בקרא) דהיכא שבא ליד הנפקד בתורת פקדון צריך למיעבד השבה מעליא, ועיין ש"ך סימן נ"ח סק"ט, ולכן בעל נפש ירחיק מזה:

האם מקור הדין הוא סברא או פסוק, למה צריך 'לא תקחו כופר לשב' ו'ושלחה ידה' פרט לשליח ב"ד - ראה דברי הקובץ שיעורים בספר קובץ ביאורים וכו'

<https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=188482&width=->

[17&scroll=0&udid=15505225084294282&page=P0053&pagenum=52](https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=188482&scroll=17&udid=15505225084294282&page=P0053&pagenum=52)

וכן אבן ישראל ו

<https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=102837&width=->

[17&scroll=0&udid=15505225084294282&page=S0007&pagenum=13](https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=102837&scroll=17&udid=15505225084294282&page=S0007&pagenum=13)

וכן לגבי דעת הרמבם לגבי שור באיילת השחר

<https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=106398&width=->

[17&scroll=0&udid=15505225084294282&page=P00400106&pagenum=105](https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=106398&scroll=17&udid=15505225084294282&page=P00400106&pagenum=105)

(שהיות הבעלים מזיק זה מרכיב בהיתר

האם יש הגבלה מבחינת הזמן שאפשר עדיין לעשות דין לאחר זמן הגזילה - מאירי וכו'

מה מתיר לעבור איסורים?

איך נדע אילו איסורים מותרים על מנת להציל את ממונו או את גופו?

מה נחשב מקום הפסד (פחות משמעותי להלכה שעביד גם שלא במקום הפסד)

תנאי של א"א באופן אחר, ומה נחשב 'אפשר' ומה נחשב טירחא

דעת הרמב"ם - ראה גם חידושי ר' מאיר שמחה, וכן איילת השחר לגבי שור ע"ג שור

<https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=106398&width=->

[17&scroll=0&udid=15505225084294282&page=P00400106&pagenum=105](https://tablet.otzar.org/book/book.php?book=106398&scroll=17&udid=15505225084294282&page=P00400106&pagenum=105)

(

הבאת כל הראיות בגמ'

ביאור בן בג בג

שליח ב"ד - דווקא באינו יכול להציל ע"י דבר אחר כמו אשה? ראה משמרות כהונה כאן

והמגיה במהדורה החדשה

